

بررسی نظام متنی نمایش رادیویی

● مرگان معاطین اردکانی
کارشناس ارشد زبان شناسی

نمونه‌گیری تصادفی ساده و به شیوه قرعه‌کشی انجام شده است. برای گردآوری اطلاعات از مطالعات کتابخانه‌ای (شامل کتب، مجلات و پایان‌نامه‌ها) بهره گرفته‌ایم. برای گردآوری داده‌های نمایش‌های عنوان شده ضبط گردیده‌اند و سرانجام داده‌های گردآوری شده براساس نظریه‌های تحلیل گفتمان و نشانه‌شناسی بررسی شده‌اند.

نتایج این تحقیق به این شرح است:

-گفتار نمایش رادیویی اطلاعاتی در مورد زمان، مکان، وقایع و اشیای دهنده ویژگی‌های شخصیت‌های دراماتیک (اعم از ویژگی‌های فردی، حالات و روابط شخصیت‌ها) را مشخص می‌کند؛ به بیان کتبی می‌پردازد؛ مختصات مکانی شخصیت‌ها (دوری و نزدیکی آنها به یکدیگر) را شکل می‌دهد. عامل حرکت (شامل حرکت زمان، حرکت مکان و حرکت اشخاص) را نشان می‌دهد و به این ترتیب به تحقق دنیای درام

هدف اصلی در این مقاله، مطالعه ویژگی‌های منحصر به فرد نمایش رادیویی و شرایط خاص حاکم بر چنین برنامه‌هایی است. در حقیقت ما برآنیم تا ببینیم چگونه در قیاب تصاویر، گفتار، موسیقی و صداهای محیطی کمک می‌کنند تا فضای نمایشی پاورپذیری داشته باشیم. می‌خواهیم بدانیم چگونه موسیقی فضا آفرینی می‌کند، چگونه شخصیت‌های دراماتیک در قالب گفتار عینیت می‌یابند و چگونه صداهای محیطی، موقعیت را مشخص می‌کنند. این تحقیق توصیفی که از نوع بررسی میان‌موردی است، به روش کتابخانه‌ای - میدانی انجام شده است. در این تحقیق پنج نمایش رادیویی **امان**، **تعمیرات** و **دوست دارم** نوشته داوود تقلائی، **موسک** نوشته استفانی میلر، **عصاره جوانی** نوشته زهرا دلیری، **دو پس دیوار** نوشته داوود تقلائی و **وگه میز حیات** نوشته آرش آیسالان، بررسی شده‌اند که گزینش آنها با توجه به حجم نمونه، به روش

کمک می‌کند.

صداهای محیطی در نمایش رادیویی در ایجاد بافت موقعیت نقش به‌سزایی دارند. در حقیقت «طراحی صحنه» در این گونه نمایش‌ها برعهده صداهای محیطی است. همچنین این صداها، زمان، مکان، وقایع و اشیاء را نشان می‌دهند، بیانگر کشش آند و در کنار عامل کلام، حالات اشخاص را توصیف می‌کنند و عامل حرکت (شامل حرکت زمان، حرکت مکان و حرکت اشخاص) را نیز در ذهن شنونده تعاضی می‌نمایند.

موسیقی نمایش رادیویی شامل موسیقی بین صحنه‌ها و بین کلام‌هاست. نوع اول گذر زمان، گذر مکان و تغییر صحنه را نشان می‌دهد. ایجاد فاصله می‌کند و همچنین موقعیت را تقویت می‌نماید؛ نوع دوم در تقویت موقعیت حائز اهمیت فراوان است.

در کنار عوامل یادشده، باید به عوامل پیرا زبانی و از جمله صداهای غیر کلامی نیز اشاره کرد که در نمایش رادیویی، از اهمیت خاصی برخوردارند و حالات اشخاص دراماتیک را نشان می‌دهند. گذشته از این، صداهای غیر کلامی در کنار عامل کلام با به تنهایی، علاوه بر نشان دادن حالات، بیانگر کشش نیز می‌باشند و نشانه‌ای نمایه‌ای به حساب می‌آیند.

ما همچنین در بررسی انواع نشانه در نمایش رادیویی، دریافتیم که هر سه نوع نشانه یعنی نشانه‌های شمالی، نمایه‌ای و نمادین را در نمایش رادیویی می‌توان یافت؛ مثلاً صداهای محیطی، هم می‌تواند نشانه شمالی باشند و هم نشانه نمایه‌ای؛ موسیقی گاهی نشانه نمایه‌ای در خود دارد و بیان «عنوان نمایش» در بعضی نمایش‌ها، بارزترین نشانه نمادین نمایش رادیویی است. سرانجام با مطالعات انجام شده، به نظر می‌رسد به شناخت گسترده‌تری از چگونگی کارکرد عوامل دخیل در

آفرینش دنیای درام رادیویی دست یافته‌ایم. در سال‌های اخیر در زمینه تحلیل نمایش و شیوه تأثیر گذاری و معنا رسانی آن، اندیشه‌های تازه و مهمی بروز کرده است. یکی از این نگرش‌ها، نگرش نشانه‌شناختی نسبت به مقوله نمایش است. این نگرش در بنیاد، کاربردی است؛ زیرا چگونگی کارکرد هر چیز را جویا می‌شود و تلاش دارد تا با بررسی نشانه‌هایی که برای به دست آوردن تأثیر دلخواه به کار رفته‌اند، پاسخ‌های بسیار عملی بیابد. این رویکرد، بیش از آنکه ویژه و ذهنی گرا باشد، نظام‌مند و روش‌دار است.

نشانه‌شناسی، شاخه‌ای از دانش بشری است که موضوعش نشانه‌ها و چگونگی کاربرد آنها برای ارتباط میان انسان‌ها و برای انتقال معناست. به عقیده نشانه‌شناسان، اگر اثر هنری را نوعی عمل ارتباطی میان انسان‌ها بدانیم و اگر بتوانیم فرآیند واقعی این عمل ارتباطی را تجزیه و تحلیل کنیم، به احتمال قوی به شیوه‌ای کامل‌تر و عینی‌تر برای بحث درباره

آثار هنری دست خواهیم یافت؛ یعنی قادر خواهیم شد آنچه را که واقعاً میان فرستنده و دریافت‌کننده پیام ردوبدل می‌شود، تجزیه و تحلیل کنیم.

نشانه‌شناسی نمایش به شکل کنونی در آغاز سده بیستم و نخست با کارهای منتقدان شکل‌گرای روسی پا گرفت. امروزه بیش از پیش این نیاز را حس می‌کنیم که بدانیم نمایش چه چیزهایی را می‌تواند (یا نمی‌تواند) بیان کند، پیام‌هایش را چگونه شکل می‌دهد. برای انتقال این پیام‌ها به مخاطبان از چه فنونی استفاده می‌کند و چگونه مخاطبان می‌توانند معنای این پیام‌های صریح یا ضمنی و خودآگاه یا نیمه خودآگاه را دریابند. اگر به رسانه‌های نمایشی با برخی از روش‌ها و ابزارهایی که نشانه‌شناسی در اختیارمان قرار داده است بنگریم، می‌توانیم برای درک متفکرانه نمایش، دیدگاهی ملموس و بسیار عملی بیابیم. موضوع این دیدگاه نشانه‌شناسی آن است که نمایش با چه ابزار و نشانه‌هایی اطلاعات بنیادینی را ارائه می‌دهد که داستان نمایش به تدریج از طریق آن پی‌ریزی می‌شود و شخصیت‌ها و زمان و مکان رویداد و حوادثی را که طرح داستانی یا فپیرنگه آن را شکل می‌دهند، ترسیم می‌کند. از این

صداهای محیطی در نمایش رادیویی در بافت موقعیت نقش به‌سزایی دارند. در حقیقت «طراحی صحنه» در این گونه نمایش‌ها برعهده صداهای محیطی است

رود این دیدگاه می‌تواند روندی را روشن و آشکار سازد که مخاطبان از طریق آن، پیرنگ بنیادین رویداد نمایش را در می‌یابند.

برای‌ساز همین دیدگاه نشانه‌شناختی، نمایش رادیویی را مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌دهیم تا دریابیم که چگونه عناصر یک نمایش رادیویی از جمله زبان گفت و گو، هوا، موسیقی و صداهای محیطی و نیز بسیاری از نشانه‌های دیگر، هر یک به روش خود به نمایش «معنای آن نمایش کمک می‌کنند. در واقع هر نمایش رادیویی را باید روندی دانست که اطلاعاتی را درباره رویدادهای خود به شنونده انتقال دهد و هر عنصر نمایش را می‌توان نشانه‌ای دانست که حامل بخشی از معنای کلی یک صحنه، یک رخداد و یا یک لحظه رویداد است. حال که دانستیم اجرای نمایش رادیویی نیازمند استفاده از نشانه‌ها و نظام‌های نشانه‌ای است و هر یک از این عناصر در خلق معنای نهایی نمایش نقش دارند، به ابزاری بسیار مفید و کارآمد دست

یافته‌ایم. این ابزار هم آفریننده‌های درام و هم شنونده‌ها را که می‌خواهند به صورت نقادانه به نمایش گوش دهند، یاری خواهد کرد. در عین حال چنانکه این دیدگاه نشانه‌شناسی به زبانی ساده تر بیان شود، می‌تواند برای کارگردانان، بازیگران، افکتورها، صدابازان و سایر عوامل، کمک بسیار بزرگی باشد؛ حتی به طور ساده می‌تواند آنان را وارد دنیای دربارۀ آنچه که به گونه‌شهودی و غریزی انجام می‌دهند، تفکر و تأمل کنند.

در نهایت باید گفت تجزیه و تحلیل نشانه‌ها و نظام‌های نشانه‌ای و دانستن اینکه در هر یک از انواع کارهای نمایشی چه نشانه‌هایی و کدام نظام‌های نشانه‌ای کاربرد دارد و فهم چگونگی در آمیختن و تأثیر دیالکتیکی آنها، کاربردی‌ترین دیدگاه در برابر عملی ارتباطی است که هر نمایش رادیویی در پی آن است. با تجزیه و تحلیل اینکه کدام نشانه‌ها و نظام‌های نشانه‌ای و با چه آثاری در یک نمایش وجود دارند که کمتر به صورت بالقوه ذهن گیرنده‌های آن پیام را درگیر می‌سازند، می‌توان معیاری برای ارزیابی هنرهای همچون نمایش به دست آورد.

همچنان که گفتیم از آغاز سده بیستم تاکنون به نشانه‌شناسی نمایش توجه شده است و این توجه بیشتر به نمایش صحنه معطوف بوده است؛ اما به صراحت می‌توان گفت که در زمینه نشانه‌شناسی نمایش رادیویی هیچ کار منظم و قابل توجهی صورت نگرفته است. البته در خصوص عناصر و ساختار دراماتیک نمایش رادیویی کارهایی انجام شده است که پایان نامه‌ها و همچنین تعداد معدودی کتاب‌های نامبرده شده در منابع، نمونه‌هایی از این کارهاست. بنابراین ناگفته نماند نتایج پژوهش‌های انجام شده و به خصوص نبودن پژوهش در زمینه نشانه‌شناسی نمایش رادیویی، معضل بزرگی

در انجام تحقیق به شمار می‌رود.

با توجه به آنچه که گفته شد، برای دستیابی به آگاهی‌های بیشتر در مورد نمایش و نشانه‌های آن لازم بود تا نظام‌متنی این گونه نمایش‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد و امکانات متنی و نشانه‌شناختی آنها مشخص گردد؛ زیرا منتقدان و پژوهشگران، متن را عنصر بنیادین نمایش و زمینه‌ساز اصلی این کنش تقلیدی به حساب می‌آورند. در واقع، متن نمایش رادیویی متنی چند لایه‌ای مبتنی بر رسانه صوت است که لایه‌های صوتی مورد استفاده در آن عبارتند از: گفتار، موسیقی و صداهای محیطی. هدف اصلی از انجام این تحقیق، مطالعه ویژگی‌های منحصر به فرد نمایش رادیویی و شرایط حاکم بر متون چنین برنامه‌هایی است. در حقیقت برآنیم تا بنییم چگونه در غیاب تصاویر گفتار، موسیقی و صداهای محیطی کمک می‌کنند تا فضای نمایش باورپذیری داشته باشیم. می‌خواهیم بدانیم چگونه موسیقی قضا آفرینی می‌کند، چگونه شخصیت‌های دراماتیک در قالب گفتار عبیت می‌یابند و چگونه صداهای محیطی، موقعیت را مشخص می‌کنند.

روش تحقیق

پس از مطالعه دقیق موضوع و هدف‌های این پژوهش و تطابق آن با اهداف روش‌های گوناگون، روش تحقیق مناسب انتخاب شد. در این بخش از مقاله ذکر توضیحاتی در ارتباط با روش تحقیق انتخاب شده، تحت این عناوین ضروری به نظر می‌رسد:

روش تحقیق

- روش جمع‌آوری اطلاعات و نوع وسیله جمع‌آوری

متن نمایش رادیویی متنی چند لایه‌ای مبتنی بر رسانه صوت است که لایه‌های صوتی آن عبارتند از: گفتار، موسیقی و صداهای محیطی. هدف اصلی از انجام این تحقیق، مطالعه ویژگی‌های منحصر به فرد نمایش رادیویی و شرایط حاکم بر متون چنین برنامه‌هایی است

روش گردآوری داده‌ها و نوع وسیله گردآوری
روش نمونه‌گیری

تجزیه و تحلیل داده‌ها و چگونگی انجام آن

با توجه به انواع مختلف روش‌های تحقیق و با در نظر گرفتن هدف و موضوع پژوهش، تحقیق توصیفی، انتخاب شد. زیرا در تحقیق توصیفی، توصیف عینی، واقعی و منظم خصوصیات یک موضوع مدنظر است و هدف مانیز توصیفی منظم و واقعی از نمایش رادیویی بود، بدون آنکه هیچ‌گونه دخالت و بااستنناح ذهنی در آن صورت گیرد.

برای دستیابی به این هدف لازم بود که اطلاعات واقعی و مفصل از نمایش رادیویی جمع‌آوری شود.

در دسته‌بندی تحقیق توصیفی «بررسی موردی» وجود دارد که به نظر رسید اجرای آن برای این تحقیق مناسب است. زیرا این بررسی بیشتر به گونه کیفی و پتانکی‌د بر فرآیندها و درک و تفسیر آنها انجام می‌شود. از آنجایی که قرار بود در این تحقیق چندین نمایش رادیویی بررسی شود، بنابراین «مطالعه میان موردی» نیز صورت گرفت؛ در این روش داده‌های موردنظر به شیوه‌های گوناگون از چندین «مورد» گردآوری می‌شوند.

روش جمع‌آوری اطلاعات و نوع وسیله جمع‌آوری

اطلاعات موردنظر در هر کدام از حوزه‌های تجزیه و تحلیل کلام، نشانه‌شناسی، رادیو و نمایش رادیویی، از طریق مطالعات کتابخانه‌ای- میدانی جمع‌آوری شد؛ در این خصوص از کتب، مقالات، مجلات و پایان‌نامه‌ها استفاده گردید.

از آنجایی که یکی از مراحل مطالعه موردی انجام عملیات میدانی (گردآوری داده‌ها) است، در این زمینه نیز اقداماتی صورت گرفت؛ نخست چندین نمایش رادیویی ضبط شد. این نمایش‌ها به صورت تصادفی و از شبکه‌های مختلف رادیویی برای ضبط انتخاب شوند، سپس از میان نمایش‌های ضبط شده و براساس نمونه‌گیری تصادفی ساده پنج نمایش برگزیده شد و داده‌های موردنظر از آنها به دست آمد تا کار تجزیه و تحلیل بر روی آنها انجام شود.

روش نمونه‌گیری، همچنان که اشاره شد در این پژوهش برای انتخاب حجم نمونه، روش نمونه‌گیری تصادفی ساده به کار گرفته شده است، زیرا در این نوع نمونه‌گیری، هر یک از نمونه‌های موجود، با احتمال مساوی نسبت به سایر نمونه‌ها انتخاب می‌شوند.

انتخاب نمونه تصادفی ساده را به دو شیوه می‌توان انجام داد:

قرعه‌کشی

استفاده از جداول اعداد تصادفی.

در اینجا با توجه به حجم نمونه، شیوه قرعه‌کشی برگزیده شد و از میان نمایش‌های ضبط شده و با شیوه قرعه‌کشی، نمونه‌ها انتخاب شدند.

تجزیه و تحلیل داده‌ها و چگونگی انجام آن پس از انتخاب حجم نمونه که شامل پنج نمایش رادیویی بود، کار گردآوری داده‌ها و تجزیه و تحلیل آنها آغاز شد. با توجه به اینکه در این تحقیق هدف اصلی بررسی نظام متنی و امکانات نشانه‌شناسی موجود در نمایش‌های رادیویی بود و لازم بود که درباره داده‌ها تجزیه و تحلیل نشانه‌شناسی صورت گیرد، بنابراین داده‌های گردآوری شده براساس نظریه‌های تحلیل گفتمان و نشانه‌شناسی بررسی شد.

سجودی در مقاله‌ای تحت عنوان «نشانه‌شناسی رادیو، درباره نشانه‌های موجود در رادیو به بحث و بررسی می‌نشیند، او معتقد است که برای ورود به بحث نشانه‌شناسی رادیو و بررسی چگونگی کارکرد این رسانه در حکم یک نظام نشانه‌ای که عملکرد آن البته حاصل تعامل بین نظام‌های نشانه‌ای متفاوت است، نخست لازم است برخی از اصطلاحات نظیر رسانه، ابزار و متن تعریف شوند. نگارنده نیز لازم می‌داند تا در مورد رسانه شنیداری و رادیو نیز در همین مجال مطالبی ارائه کند. بنابراین در ابتدا تعاریفی از رسانه، ابزار و متن که در کتاب نشانه‌شناسی کاربردی (سجودی، ۱۳۸۲) آمده است بیان می‌شود. همچنین فرمودر رسانه شنیداری نیز مطالبی را که در همان کتاب عنوان شده است، نقل خواهیم کرد. درباره رادیو نیز از کتاب‌های دوآتمی بر جامعه‌شناسی رادیو و هجسته، (۱۳۸۱) و درگ وادیو (کرایسل، ۱۳۸۱) بهره خواهیم برد. سپس به مقاله سجودی باز خواهیم گشت تا ببینیم متن رادیویی حاصل تعامل چه نظام‌های نشانه‌ای است.

متن

متن حاصل همبستگی لایه‌هایی است که هر یک براساس انتخاب از رمزگان‌های متفاوت در کنش ارتباطی تحقق عینی یافته‌اند. به اعتقاد سجودی، متن، نخست جنبه پدیداری دارد، یعنی در هر کنش ارتباطی عینی با توجه به لایه‌های تشکیل دهنده آن شکل می‌گیرد و به همین دلیل پدیده‌ای باز است و نه بسته و قطعی. متن از دید سجودی پدیده‌ای فیزیکی است، اما پدیده‌ای قطعی نیست. متن از لایه‌های متعددی تشکیل شده است که هر یک خود نمود عینی و متنی یک نظام رمزگانی‌اند. لایه‌های متنی در تعامل با یکدیگر و در تأثیر متقابل که بر هم دارند، به مثابه متن، و به مثابه عینیت ناشی از یک نظام دلالتگر تحقق می‌یابند و تفسیر می‌شوند و امکان است عینیتی فیزیکی

در بافتی در تعامل با لایه‌های دیگر متنی در کار ارتباط و تفسیر، دخالت لادالی داشته باشد و در نتیجه به مثابه لایه‌ای از متن خواننده شود و در شرایط دیگری در هیچ گونه تعامل متنی با لایه‌های دیگر قرار نگردد و جزئی از متن تلقی نشود.

رسانه

از آنجایی که ما چیزهای مادی را از طریق حواس دریافت می‌کنیم، به نظر می‌رسد گریزی از عینیت یافتن متن به گونه‌ای که به وسیله یکی از حواس دریافت شدنی باشد وجود ندارد. پس رسانه متن بالقوه، می‌تواند شنیداری، دیداری، بجاوایی، چشایی و با بویایی باشد؛ در متون معاصر عمدتاً از رسانه‌های شنیداری و دیداری استفاده می‌شود. تنها موردی که از رسانه بجاوایی استفاده می‌کند، خط بریل است. امکان استفاده از مجاری حواس دیگر به مثابه نشانه متنی ممکن است فعلیت پیدا کند یا نکند.

ابزار

روال متعارف آن است که رادیو، تلوویزیون، روزنامه و محیط‌های اینترنتی و امثال آن را رسانه می‌نامند. به اعتقاد سجودی رادیو، تلوویزیون، روزنامه، کتاب، نوار صوتی، نوار ویدئویی، امکانات اینترنتی و امثال آن رسانه نیستند، بلکه ابزارهای محسوب می‌شوند که رسانه به واسطه آنها امکان ابلاغ و مخاطب‌رانی باید. ابزار یا فناوری مرتبط است و با پیشرفت فناوری پیوسته ممکن است ابزارهای متفاوت دیگری نیز پایه عرصه بگذرانند؛ اما دیر، حال، رسانه این ابزارها نمی‌تواند متفاوت از مواردی باشد که نام بردیم. بدیهی است که برخی از این ابزارها می‌توانند در خدمت بیش از یک رسانه قرار بگیرند و به اصطلاح متون چندرسانه‌ای تولید کنند.

رسانه شنیداری

بدیهی است که رسانه‌های شنیداری با صوت سروکار دارند. هر صوتی می‌تواند نشانه باشد، مشروط بر آنکه به عنوان لایه‌ای متنی به مثابه نشانه دریافت شود. در یک تقسیم‌بندی کلی می‌توان رسانه شنیداری را به سه زیر رسانه گفتار، موسیقی و صداهای محیطی تقسیم کرد. گفتار، مهم‌ترین رسانه شنیداری نظام‌های ارتباطی است؛ رسانه‌ای که از طریق آن، متونی، در مرگان زبان تولید و دریافت می‌شوند. امکان عینیت می‌یابند. گفتار خود یکی از مرگان‌های فرعی مرگان رسانه به حساب می‌آید و امکانات نشانه‌ای خاص خود را داراست. موسیقی، به مثابه رسانه‌ای شنیداری است که تنها امکان متن شدگی آن، مرگان موسیقایی است. موسیقی دست کم در

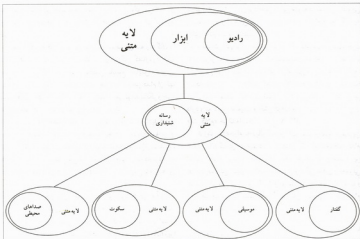
تولیدات رادیویی، تلویزیونی، سینمایی و همچنین راپانه‌ای، یعنی دستگاه‌هایی که امکان بهره‌برداری از رسانه‌های متفاوت و تولید متن‌های چند رسانه‌ای را دارند، یک لایه متنی است و در عمل نیز پیوسته از این لایه متنی بهره گرفته می‌شود. صداهای محیطی نیز ممکن است در شرایطی، به مثابه لایه‌ای متنی دریافت شوند و کارکرد نشانه‌ای داشته باشند و در شرایطی دیگری نشان تلقی شوند. در تولیدات متنی‌ای که از طریق دستگاه‌هایی مثل رادیو، و محیط راپانه‌ای تولید می‌شود، مشاهده می‌کنیم که صداهای محیطی نقش متنی مهم‌تری بازی می‌کنند.

رادیو

ویژگی مهم رادیو که همگان متصدیان رسانه و شنونده‌ها را به خود جلب می‌کند، کور بودن آن است. ما نمی‌توانیم پیام‌های رادیو را ببینیم؛ این پیام‌ها تنها شامل صدا و سکوتند و این واقعیت منحصر به فرد رادیو است. (کراسل، ۱۳۸۱). اولین مسئله‌ای که لازم است به آن توجه شود، ماده اساسی تولید برنامه‌های رادیویی یعنی صداست. هر چند کارشناسان از سه عنصر کلام، موسیقی و افکت (صدای هر چیز) و برخی از سکوت به عنوان عناصر ساخت و تولید نام می‌برند، اما واقعاً می‌توان گفت که همه آنها از یک جنس و یک چیزند و آن «صدا» است. همه حسن و عیب رادیو و قدرت و ضعف مفروضی که برای آن می‌توان قائل شد، ناشی از همین عنصر است (خجسته، ۱۳۸۱).

در اینجا به دنبال تعاریفی که از متن، رسانه و ابزار ارائه شده به مقاله سجودی باز می‌گردیم تا ببینیم متن رادیویی حاصل تعامل چه نظام‌های نشانه‌ای است. او معتقد است بر اساس تعاریف پیشین، رادیو ابزاری است که رسانه آن شنیداری است. رادیو ابزاری است برای آنگاه بایشرفت فناوری پدید آمده است و بایشرفت فناوری ممکن است در شکل و کارایی آن تغییراتی به وجود آید. همان‌طور که می‌توان این خط سیر تحول را از رادیوهای بزرگ لامپی که نیاز به آنتن بلند بروی پشت بام داشتند تا رادیوهای ترانزیستوری جیبی مشاهده کرد. اما در همه حال رسانه رادیو شنیداری بوده است و امکانات رسانه‌ای آن عبارتند از، مرگان زبان، مرگان موسیقی و مرگان صداهای محیطی.

در تعریف متن گفتیم که متن مفهومی باز و لایه‌ای است و هر چند ممکن است یکی از این لایه‌ها نسبت به لایه‌های دیگر از دوام و ایستایی بیشتری برخوردار باشد و اصلی‌ترین تلقی شود، ولی عملکرد نهایی متن وابسته به رابطه تعاملی است که بین لایه‌های متفاوت متنی به وجود می‌آید.

کنش ارتباطی، در دل نظام پیچیده‌ای از عوامل متعامل معنی پیدایمی‌کند.

در نمودار یکا لایه‌های متنی رادیو با توجه به دو رویکرد نشانه‌شناسی رادیو و نشانه‌شناسی لایه‌ای ارائه می‌شود. تمامی آنچه را که سجودی با عناوین نظیر: رسانه، ابزار، متن و لایه‌های متنی ذکر کرده است، در این نمودار وجود دارند و نگارنده در رسم این نمودار از آنها بهره گرفته است.

این لایه، اساسی و شالوده‌ای شد تا برای یافته‌های دیگری که در زمینه نشانه‌شناسی نمایش رادیویی به دست آمد نیز نمودارهایی رسم شود تا به فهم بهتر مطالب منجر شود. در این قسمت از مقاله، آنچه در زمینه شناسی نمایش رادیویی به دست آمد بیان می‌شود و به دنبال آن نمودار مربوطه ارائه می‌شود.

نشانه‌شناسی نمایش رادیویی

در این مجال به طور اخص به بررسی نظام‌های نشانه‌ای موجود در نمایش رادیویی خواهیم پرداخت؛ هر چند تعبیر نشانه‌شناسی نمایش رادیویی به یک «دانش دقیق» که بتواند فهرست فراگیری از دل‌های فعال در هر لحظه نمایش را عرضه کند و معنای دقیق آنها را بنمایاند، تعبیری بلندپروازانه به نظر می‌رسد، اما به هر حال، هر دیدگاه نشانه‌شناسی درباره نمایش رادیویی باید فایده‌رسان و کاربردی باشد و از همه مهم‌تر گونه‌ای از روش شناسی ارزشمند را فراهم آورد تا بتوانیم که

در ادامه مطالب به بحث دیگری تحت عنوان «نشانه‌شناسی لایه‌ای» اشاره می‌کنیم که سجودی آن را در کتاب **نشانه‌شناسی کارپدی بیان** می‌کند. سپس در نظر داریم تا تلفیقی از «نشانه‌شناسی رادیو» و «نشانه‌شناسی لایه‌ای» و ادراک نموداری نشان دهیم تا بدین ترتیب لایه‌های متنی رسانه‌ای مانند رادیو بهتر نمایان شود.

در بیان «نشانه‌شناسی لایه‌ای» باید گفت که سجودی تعریفی از متن ارائه می‌کند و معتقد است که متن حاصل هم‌نشینی لایه‌هایی است که هر یک بر اساس انتخاب از رمزگان‌های متفاوت بر حسب ضرورت ارتباط، تحقق عینی یافته‌اند. این لایه‌ها در تعامل با یکدیگر و در تأثیر متقابل که بر هم دارند، به مثابه متن تحقق می‌یابند. متن عینی و فیزیکی پدیده‌ای باز است که بسته به شرط وقوع، ممکن است عینی و فیزیکی به مثابه لایه‌ای از متن دریافت بشود یا نشود؛ به عبارت دیگر، متن مفهومی تکریری است. هر لایه متنی، خود متنی است که در کنش متقابل با لایه‌های متنی دیگر، دامنه متن بودگی خود را گسترش می‌دهد. همچنین به این مسئله اشاره می‌کند که در چارچوب «نشانه‌شناسی لایه‌ای»، متن از لایه‌های متعدد تشکیل شده است که شاید برخی از آنها اصلی‌تر به نظر برسند، ولی در دلالت‌های متن، همه لایه‌ها می‌توانند به یک اندازه اثر گذار باشند و معنی حاصل بر هم کنشی لایه‌های متنی، دانش پیشین، رمزگان‌ها و... استوار است؛ بنابراین هر نشانه‌ای اعم از زبانی یا غیرزبانی، در یک

نظام‌های نشانه‌ای چگونه در نمایش رادیویی شکل می‌گیرند و چه‌سان در آمیختن باهم و تأثیر برهم در سرتاسر آن کارکرد دارند.

همان‌گونه که پیشتر نیز بیان شد سجودی سه رمزگان را برای رادیو بیان می‌کند که عبارتند از رمزگان گفتار، رمزگان موسیقی و رمزگان صداهای محیطی. بالطبع، نمایش رادیویی نیز هر سه رمزگان یاد شده را در خود دارد و هر کدام از آنها نشانه‌هایی را در خود دارند که آن نشانه‌ها می‌توانند بیانگر وجود عناصر معناآفرین بسیار مهمی در متن باشد.

بنابراین، هر لحظه از نمایش رادیویی را می‌توان یادیدگاهی استوار بر فهم تأثیر متقابل همه دال‌های شمالی نمادین و نمایه‌ای موجود در آن تحلیل کرد؛ پایه سخن روشن‌تر، باید دید که در هر لحظه نمایش می‌توان چه دال‌هایی را به کاربرد و به کدام نظام نشانه‌ای نقش غالب داد؛ گفتار، موسیقی یا صداهای محیطی.

از سوی دیگر، لازم است تا برای موشکافی و فهم رمزگشایی، دال‌های فراوانی را که هر نمایش رادیویی عرضه می‌کند، هم به گونه هم‌زمان دید یعنی کارکرد هم‌زمان آنها را در هر لحظه از نمایش در نظر گرفت- و هم به گونه در زمان؛ زیرا همچنان‌که نمایش به پیش می‌رود، دال‌های گوناگون در سیر زمان به ساختارهای پیچیده‌ای بدل می‌شوند.

از سویی دیگر، لازم است تا برای موشکافی و فهم رمزگشایی، دال‌های فراوانی را که هر نمایش رادیویی عرضه می‌کند، هم به گونه هم‌زمان دید یعنی کارکرد هم‌زمان آنها را در هر لحظه از نمایش در نظر گرفت- و هم به گونه در زمان؛ زیرا همچنان‌که نمایش به پیش می‌رود، دال‌های گوناگون در سیر زمان به ساختارهای پیچیده‌ای بدل می‌شوند.

از سویی دیگر، لازم است تا برای موشکافی و فهم رمزگشایی، دال‌های فراوانی را که هر نمایش رادیویی عرضه می‌کند، هم به گونه هم‌زمان دید یعنی کارکرد هم‌زمان آنها را در هر لحظه از نمایش در نظر گرفت- و هم به گونه در زمان؛ زیرا همچنان‌که نمایش به پیش می‌رود، دال‌های گوناگون در سیر زمان به ساختارهای پیچیده‌ای بدل می‌شوند.

از سویی دیگر، لازم است تا برای موشکافی و فهم رمزگشایی، دال‌های فراوانی را که هر نمایش رادیویی عرضه می‌کند، هم به گونه هم‌زمان دید یعنی کارکرد هم‌زمان آنها را در هر لحظه از نمایش در نظر گرفت- و هم به گونه در زمان؛ زیرا همچنان‌که نمایش به پیش می‌رود، دال‌های گوناگون در سیر زمان به ساختارهای پیچیده‌ای بدل می‌شوند.

نظام‌های نشانه‌ای چگونه در نمایش رادیویی شکل می‌گیرند و چه‌سان در آمیختن باهم و تأثیر برهم در سرتاسر آن کارکرد دارند.

همان‌گونه که پیشتر نیز بیان شد سجودی سه رمزگان را برای رادیو بیان می‌کند که عبارتند از رمزگان گفتار، رمزگان موسیقی و رمزگان صداهای محیطی. بالطبع، نمایش رادیویی نیز هر سه رمزگان یاد شده را در خود دارد و هر کدام از آنها نشانه‌هایی را در خود دارند که آن نشانه‌ها می‌توانند بیانگر وجود عناصر معناآفرین بسیار مهمی در متن باشد.

بنابراین، هر لحظه از نمایش رادیویی را می‌توان یادیدگاهی استوار بر فهم تأثیر متقابل همه دال‌های شمالی نمادین و نمایه‌ای موجود در آن تحلیل کرد؛ پایه سخن روشن‌تر، باید دید که در هر لحظه نمایش می‌توان چه دال‌هایی را به کاربرد و به کدام نظام نشانه‌ای نقش غالب داد؛ گفتار، موسیقی یا صداهای محیطی.

از سویی دیگر، لازم است تا برای موشکافی و فهم رمزگشایی، دال‌های فراوانی را که هر نمایش رادیویی عرضه می‌کند، هم به گونه هم‌زمان دید یعنی کارکرد هم‌زمان آنها را در هر لحظه از نمایش در نظر گرفت- و هم به گونه در زمان؛ زیرا همچنان‌که نمایش به پیش می‌رود، دال‌های گوناگون در سیر زمان به ساختارهای پیچیده‌ای بدل می‌شوند.

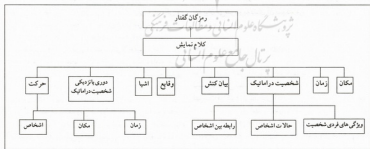
از سویی دیگر، لازم است تا برای موشکافی و فهم رمزگشایی، دال‌های فراوانی را که هر نمایش رادیویی عرضه می‌کند، هم به گونه هم‌زمان دید یعنی کارکرد هم‌زمان آنها را در هر لحظه از نمایش در نظر گرفت- و هم به گونه در زمان؛ زیرا همچنان‌که نمایش به پیش می‌رود، دال‌های گوناگون در سیر زمان به ساختارهای پیچیده‌ای بدل می‌شوند.

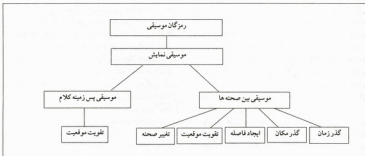
از سویی دیگر، لازم است تا برای موشکافی و فهم رمزگشایی، دال‌های فراوانی را که هر نمایش رادیویی عرضه می‌کند، هم به گونه هم‌زمان دید یعنی کارکرد هم‌زمان آنها را در هر لحظه از نمایش در نظر گرفت- و هم به گونه در زمان؛ زیرا همچنان‌که نمایش به پیش می‌رود، دال‌های گوناگون در سیر زمان به ساختارهای پیچیده‌ای بدل می‌شوند.

رمزگان گفتار

گفتار را به عنوان «یکی از زیر رسانه‌های رسانه‌شنیداری تلقی می‌کنند، در رسانه‌ای شنیداری همچون رادیو، عمده بار را گفتار به دوش می‌کشد و از آنجا که این رسانه هیچ گونه جنبه «دیداری» ندارد، گفتار در آن یکی از عوامل مهم انتقال اطلاعات، محسوب می‌شود و از این رو از اهمیت ویژه‌ای

شماره ۴، کلام در نمایش

نمایش نشان داده می شود و منظور از حرکت، هم حرکت زمان، هم حرکت مکان و هم حرکت اشخاص در نمایش است. به منظور جمع بندی آنچه که در مورد کلام نمایش گفته شد، می توان نمودار شماره دو را ارائه داد:

رمزگان موسیقی

دومین رمزگانی که در رادیو به کار می رود، رمزگان موسیقی است. در اینجا به کارکرد این رمزگان در حیطه نمایش رادیویی توجه می شود.

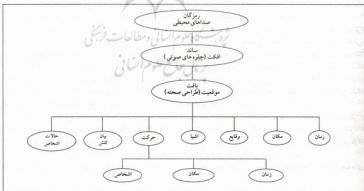
از جمله کارکردهای موسیقی در نمایش رادیویی عبارتند از:

- تجسم دکور
- در اختیار گذاشتن اطلاعات
- بخش از نمایش
- ارتباط صحنه های نمایش

بر اساس مطالب پیش گفته می توان موسیقی را در نمایش

موسیقی نمایش، موسیقی همچون یک نظام دلالت، همواره جای خاصی را در نمایش رادیویی باز کرده است و در نظام معنا رسانی این گونه نمایش ها، نقش حیاتی برعهده داشته است. موسیقی می تواند به عناصر ساختاری مهمی بدل شود، جریان پیوسته کنش را بگسلد و لحظه هایی را که حاوی احساسی زرف اند، مشخص کند.

نمودار شماره ۴ جلوه های صوتی در نمایش

رادیویی به دو نوع تقسیم کرد: موسیقی بین صحنه ها و موسیقی بین کلام صحنه ها که گاهی به صورت پس زمینه نیز شنیده می شود. موسیقی نوع اول می تواند نشانه گذر زمان، گذر مکان، تغییر صحنه، ایجاد فاصله و تقویت موقعیت باشد و موسیقی نوع دوم نیز در تقویت موقعیت، حائز اهمیت فراوان است. نمودار شماره سه به درک بهتر مسئله کمک خواهد کرد. **رمزگان صداهای محیطی**، سومین و آخرین رمزگانی که در رادیو کاربرد دارد، رمزگان صداهای محیطی است. در رسانه های نظیر رادیو که هیچ گونه جنبه «دیداری» ندارد، برای ایجاد و تفهیم بافت موقعیت لازم است از صداهای محیطی استفاده شود تا بتوانیم نیرو تصور را جبران کنیم.

در زمینه نمایش رادیویی، به رمزگان صداهای محیطی، ساند افکت یا جلوه های صوتی گفته می شود. در نمایش های صحنه و به طور کلی در نمایش هایی که جنبه بصری دارند، با طراحی صحنه می توان بافت موقعیت را مشخص نمود؛ اما در نمایش های رادیویی طراحی صحنه برعهده جلوه های صوتی است و برای ایجاد بافت موقعیت، علاوه بر کلام از جلوه های صوتی نیز کمک می گیریم. علاوه بر آنچه گفته شد، جلوه های صوتی می تواند نشان دهنده زمان، مکان، وقایع، اشیاء و حرکت باشد. در مورد آخر یعنی حرکت باید گفت که این حرکت می تواند برای زمان، مکان و یا مشخص مدنظر قرار گیرد. همچنین جلوه های صوتی بیانگر کنش اند و در کنار عامل کلام، حالات اشخاص را نیز می نمایاند.

نمودار شماره چهار این مفاهیم را بهتر نشان می دهد: بدین ترتیب سه عامل اصلی نمایش های رادیویی، یعنی کلام، نمایش، موسیقی و جلوه های صوتی بررسی شد. البته عامل مهم دیگری نیز در برنامه های رادیویی وجود دارد و آن سکوت است. برای مثال، در سالن دادگانه که همه همگامه است، رئیس دادگاه با زدن ضربه بر روی میز، حضار را به سکوت فرا می خواند. پس لازم است چند ثانیه ای سکوت برقرار شود و هیچ صدایی به گوش نرسد. سکوت مضامین را در خود دارد که هنگام وقوع آن، این مضامین در ذهن شنونده تداخ می شود؛ یعنی در عین حال که هیچ گونه صدایی حتی برای چند ثانیه به گوش نمی رسد، اما این اثر کنش و باختل شخصیت دراماتیک است. البته سکوت در رادیو تولید بیش از چند ثانیه نباشد، زیرا از آن برداشت قطع ارتباط به دلایل مختلفی از جمله قطع برق و یا پاره شدن نوار برنامه می شود.

برداشتن به مو فروع «سکوت» مجال فراوانی می طلبد و خود این موضوع می تواند به عنوان یک پژوهش مطرح شود؛ بنابراین در اینجا تنها به نکات گفته شده بسنده می کنیم. مسئله دیگری که در نمایش های رادیویی حائز اهمیت فراوان است و در تجزیه و تحلیل هابه کار گرفته می شود، عوامل

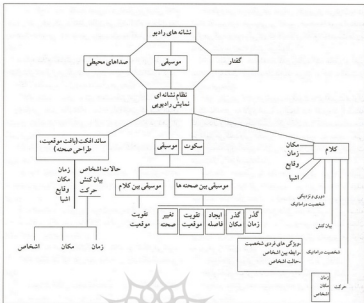
پیرایه ای و از جمله صداهای غیر کلامی است. در توصیف این عوامل باید گفت که برخی ویژگی های صوتی وجود دارند که گوینده با استفاده از آنها، کیفیاتی برای ساختار واجی و نحوی به گفتارشان می بخشد (برای مثال عواملی چون زیر و بمی، بلندی صدا، آهنگ، طنین و صداهای غیر کلامی) که اصطلاحاً به آنها ویژگی های پیرایه ای می گویند. این ویژگی های پیرایه ای اطلاعات مهمی درباره حالت، نیت و نگرش های گوینده به دست می دهند و به علاوه (همراه با عوامل کلامی) از کنش گفتاری نیز رفع ابهام می نمایند.

پژوهش های انجام شده در دو دهه گذشته نشان داده است که رفتار پیرایه ای مانند رفتار زبانی و حرکتی، فراگرفتنی است و در هر فرهنگ و ویژگی های خاص خود دارد. در نتیجه می توان تا حدی نه تنها دامنه، بلکه کارکردهای نشانه ای فعالیت صوتی گوینده را شرح داد. در مرحله نخست، «کیفیات صدا» از جمله آهنگ، صدای کنترل بیان و کنترل وزن، به همراه کیفیاتی چون دامنه مکث ها، نقش تعیین کننده ای در «قطع» گفتار دارند؛ یعنی در مشخص کردن مرزهای آغاز و پایان پاره گفتار، و مشخص کردن نقاطی در درون پاره گفتار برای تأکید بر نکته های ویژه و سرانجام در قطع پاره گفتار به واحدهای اطلاعاتی مناسب (لاپتر، ۱۹۷۷، ص ۹۵)

در نهایت باید گفت که ویژگی های پیرایه ای یکی از قدیمی ترین موضوعات محسوب می شوند که در حوزه هنر بازیگری مورد توجه بوده اند (لام، ۱۳۸۲) و در رسانه ای مانند رادیو که عامل کلام یکی از عوامل انتقال اطلاعات به حساب می آید، نقش عوامل پیرایه ای پررنگ تر است. در بررسی هایی که بر روی پنج نمایش رادیویی نامبرده شده انجام شد، مشخص گردید که عوامل پیرایه ای از جمله صداهای غیر کلامی، حالات اشخاص دراماتیک و نشان می دهند. افزون بر این، صداهای غیر کلامی در کنار عامل کلام و یا به تنهایی، علاوه بر نشان دادن حالات، کنش را نیز بیان می کنند و نشانه نمایی به حساب می آیند.

در نهایت، در بررسی وجود انواع نشانه در نمایش رادیویی، در واقعیتیم که هر سه نوع نشانه، یعنی نشانه های شمایی، نمایی و نمادین را در نمایش رادیویی می توان یافت. مثلاً صداهای محیطی هم می توانند نشانه شمایی باشند و هم نشانه نمایی؛ موسیقی نیز گاهی نشانه ای نمایی را در خود دارد و بیان «عنوان نمایش» در بعضی نمایش ها، بارزترین نشانه نمادین نمایش رادیویی است.

در جمع بندی مطالب ارائه شده در مورد کلام، موسیقی و صداهای محیطی نمایش، نمودار شماره پنج ارائه می شود. تا بدین ترتیب نظام متنی نمایش رادیویی و نشانه های این گونه نمایش در دسترس علاقه مندان قرار گیرد. در بخش نهایی مقاله لازم می دانیم خلاصه اهم یافته های

پایان نامه آقای اصغر فرهادی (۱۳۷۸)، کمک شایانی به نگارنده عرضه داشت، اما مشکل اصلی تحقیق دسترسی نداشتن به منبع یا فیلیمی در زمینه نشانه‌شناسی نمایش رادیویی بود که البته کار را بسیار سخت می‌کرد. متأسفانه مطالبی که در مورد نمایش رادیویی موجود است، اهم از کتاب، مقالات و پایان‌نامه‌ها، بیشتر ساختار و عناصر این گونه نمایش‌ها را بررسی کرده‌اند و رویکردی نشانه‌شناختی ندارند.

یافته‌های اصلی تحقیق

براساس سؤال این تحقیق یعنی، نمایش رادیویی از چه امکانات متنی و نشانه‌شناختی بهره می‌گیرد؟ و فرضیه آن که نمایش رادیویی یک متن چند لایه‌ای مبتنی بر رسانه صوت است که لایه‌های صوتی مورد استفاده در آن عبارتند از گفتار، موسیقی و صداها و محیط، سه عامل یاد شده در نمایش‌های رادیویی منتخب، بررسی و نتایج زیر حاصل شد:

- کلام در نمایش رادیویی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار

تحقیق را در اختیار علاقه‌مندان قرار دهیم. این یافته‌ها شامل یافته‌های اصلی و یافته‌های فرعی است؛ یافته‌های اصلی شامل مطالبی در زمینه ارزیابی فرضیه اصلی تحقیق است و یافته‌های فرعی مطالبی را در برمی‌گیرد که در کنار بررسی فرضیه تحقیق، به آنها نیز دست یافته‌ایم. در خاتمه، پیشنهادهایی که به نظر می‌رسد در راستای این تحقیق می‌تواند نقطه شروعی برای تحقیقات آتی باشد ارائه خواهد شد.

توجه به این مطلب ضروری است که در بررسی پیشنهادی موضوع تحقیق که گستره وسیعی را در برمی‌گیرد لازم بود تا حوزه‌هایی نظیر نشانه‌شناسی، تجزیه و تحلیل کلام، بررسی رادیویی و نشانه‌شناسی آن و همچنین نشانه‌شناسی نمایش رادیویی مطالعه شوند. خوب‌بختانه در چهار مورد اول، از لحاظ منابع مشکلی وجود نداشت و کارهای ارزنده‌ای همچون مقاله نشانه‌شناسی رادیویی نوشته دکتر فرزاد سجودی، کتاب نشانه‌شناسی رادیویی از همان استاد، کتاب نشانه‌شناسی تئاتر و درام، نوشته کرالام و ترجمه دکتر فرزاد سجودی و کتاب دهنی دوام نوشته مارتین اسلین و ترجمه محمد شهباز و

است. در واقع به دلیل فقدان تصویر، باز اصلی بر دوش کلام است و کنش فیزیکی یا گفتار نطق می یابد. کلام به مکان بعد و به فضا حجم می دهد. به این ترتیب باید به گفتار نقش غالب داد.

درباره کلام نمایش یاد پالوگ و آنچه که از این طریق در اختیار شونده قرار می گیرد، می توان به این نکات اشاره کرد:

- کلام نمایش، مکان را به ما نشان می دهد.
- کلام نمایش، زمان را برای ما مشخص می کند.
- وقایعی که در حال اتفاق است و یا وقایعی که قبلاً اتفاق افتاده و شونده از آنها آگاهی ندارد، به وسیله کلام در ذهن او نقش می بندد.
- اشیا موجود در صحنه به وسیله کلام، موجودیت می یابند.

- وجود شخصیت های دراماتیک، هم از طریق کلام خودشان و هم از طریق کلام دیگران، برای شونده آشکار می شود.

- لازم است شایری پی بردن به ویژگی های فردی شخصیت دراماتیک، به وسیله کلام به این ویژگی ها اشاره شود تا شونده بر آنها وقوف یابد.

- حالات اشخاص دراماتیک نیز از کلام آنها آشکار می شود.
- کلام کمک می کند تا روابط اشخاص دراماتیک مشخص شود.

- مشخصات مکانی شخصیت ها به وسیله کلام آنها نشان داده می شود؛ یعنی دوری آنها از یکدیگر و یا نزدیکی آنها به هم از کلام آنها هویدا است.

- از آنجایی که تصویری وجود ندارد تا شاهد کنش افراد باشیم، بنابراین کنش افراد باید از طریق کلام آنها بیان شود.
- کلام نمایش حرکت اشخاص، زمان و مکان را هم نشان

ویژگی مهم رادیو کور بودن آن است که هم متصدیان رسانه و هم شنوندگان را به خود جلب می کند، مانع توانایی پیام های رادیو را بیلبیم؛ این پیام ها تنها شامل صدا و سکوتند و این، واقعیت منحصر به فرد رادیو است

می دهد.

موسیقی نیز به عنوان عامل دخیل در متن نمایش رادیویی، حائز اهمیت است. آنچه پس از بررسی پنج نمایش رادیویی درباره موسیقی به دست آمده به این شرح است:

به طور کلی موسیقی در نمایش رادیویی را می توان به دو دسته تقسیم کرد. موسیقی ای که بین صحنه ها مورد استفاده قرار می گیرد و موسیقی ای که لابه لای کلام شخصیت ها و یا به صورت پس زمینه پخش می شود.

- موسیقی بین صحنه ها، گذر زمان، گذر مکان و تغییر صحنه را به دنبال دارد. ایجاد فاصله می کند و گاه موقعیت را تقویت می نماید.

- موسیقی بین کلام در تقویت موقعیت حائز اهمیت فراوان است. نکته ای که لازم است در اینجا بدان اشاره شود مسئله گذر مکان و تغییر صحنه است. اگر مکان تغییر کند مسلماً صحنه نیز تغییر می کند. ولی عکس این مطلب درست نیست؛ یعنی تغییر صحنه لزوماً تغییر مکان را در پی ندارد، اما در هر صورت تغییر زمان را خواهیم داشت.

صداهای محیطی یا جلوه های صوتی نیز در نمایش رادیویی اهمیت فراوانی دارند. زیرا طرازی صحنه به عهده آنهاست. جلوه های صوتی در ایجاد و تفهیم بافت موقعیت نیز نقش بسزایی دارند. اهمیت این عامل با در نظر گرفتن این مسئله که در رادیو هیچ گونه جنبه دیداری وجود ندارد؛ صد چندان می شود. درباره جلوه های صوتی در نمایش رادیویی می توان به این موارد اشاره کرد:

- جلوه های صوتی مکان نمایش را نشان می دهند.
- جلوه های صوتی زمان نمایش را مشخص می کنند.
- وقایع نمایش به وسیله جلوه های صوتی برای شونده

نشان می شود.
- اشیا موجود در صحنه به واسطه جلوه های صوتی در ذهن شونده مجسم می شود.

- حرکت زمان، مکان و اشخاص از طریق جلوه های صوتی مشخص می شود.
- از جلوه های صوتی برای بیان کنش نیز استفاده می شود.

- صداهای محیطی حالات اشخاص را نیز به شونده القا می کنند.

در کنار عوامل یاد شده باید به عوامل پیرایه ای نیز اشاره کرد؛ این عوامل در مجاورت کلام نمایش ظاهر می شوند و لازم است مورد توجه قرار گیرند. صداهای غیر کلامی نیز از اهمیت خاصی برخوردارند. دو مورد یاد شده حالات اشخاص دراماتیک را نشان می دهند. افزون بر این، صداهای غیر کلامی در کنار عامل کلام و پایه نهایی، علاوه بر نشان دادن حالات، کنش را نیز بیان می کنند و می توانند نشانه ای نمایی باشند.

در جمع بندی آنچه که تا اینجا بیان شد می توان گفت: در نمایش رادیویی کلام و عوامل پیرایه ای مهم و دست اولی در ایجاد موقعیت دارند. سپس صداهای محیطی در ایجاد بافت موقعیت و باورپذیری آن نقش دارند و در نهایت موسیقی است

که موقعیت را تقویت می کند.

سه عامل کلام، موسیقی و صداهای محیطی و همچنین صداهای غیر کلامی، هر یک به تنهایی، و یا با ترکیب از خود ما در ساخت یک نمایش رادیویی بازی می‌رسانند.

تا اینجا امکانات متنی نمایش رادیویی بررسی شد و نتایج آن ارائه شد. اما در بخش نشانه‌شناختی نمایش رادیویی، ضمن بررسی وجود انواع نشانه در نمایش رادیویی، دریافتیم که هر سه نوع نشانه یعنی نشانه‌های شمایی، نمایه‌ای و نمادین در نمایش رادیویی وجود دارد؛ مثلاً صداهای محیطی، هم می‌توانند نشانه شمایی باشند و هم نشانه نمایه‌ای. موسیقی نیز گاهی نشانه نمایه‌ای در خود دارد و بیان «عنوان نمایش» در بعضی نمایش‌های بارزترین نشانه نمادین نمایش رادیویی است.

یافته‌های فرعی تحقیق

در کتاب یافته‌هایی که به عنوان یافته‌های اصلی، فرضیه تحقیق را تأیید می‌کنند، یافته‌های دیگری نیز حاصل شد که به آنها اشاره می‌شود:

یافته اول این است که سکوت در نمایش رادیویی مضامینی را در خود دارد که در هنگام وقوع آن، این مضامین در ذهن شنونده تداعی می‌شود؛ یعنی در عین حال که برای چند ثانیه هیچ گونه صدایی به گوش نمی‌رسد اما همین بی‌صدایی بیانگر کنش و حالات شخصیت دراماتیک است.

یافته دیگر این است که به مرور که داستان نمایش پیش می‌رود، عنوان بهتر خود را می‌نمایاند. قبلاً گفته شد که «عنوان نمایش» بارزترین نشانه نمادین در نمایش رادیویی است. این عنوان مفاهیم و مضامینی را در خود نهفته دارد که پی بردن به آنها، لذت نمایش را صد چندان می‌کند. برای نمونه، به بررسی عنوان مترسک در نمایش شماره دوم پرداختیم.

چنانکه می‌دانیم مترسک را در مزارع و کشتزارها قرار می‌دهند تا برنده‌ها نتوانند به مزارع آسیب برسانند و بدین ترتیب از مزارع حفاظت می‌شود. اینکه در این نمایش بچه‌ها از مرد خلیبان مترسک ساختند مفاهیمی پر معنا در خود دارد. همچنین که برنده‌ها از مترسک می‌ترسند، نازی‌ها نیز از این خلیبان و هندوگان او وحشت دارند؛ بنابراین تلاش می‌کنند آنها را از بین ببرند. همچنین مترسک را برای حفاظت در مزارع قرار می‌دهند؛ این خلیبان نیز آمده است تا از مردم و سرزمین آنها دفاع کند و اجازه ندهد کسی به آنها آسیبی برساند. بایان این مطلب مشخص می‌شود که در گزینش عنوان نمایش باید دقت فراوان به عمل آید تا به تناسب موضوع، بهترین عنوان انتخاب شود.

پیشنهادها

هرچند بررسی این نمایش‌ها نکات تازه و بسیار جالبی به همراه داشت. اما به نظر می‌رسد این دریا، زوفاثر از آن است که بتوان به عمق آن دست یافت. شاید با بررسی نمایش‌های بیشتر، نکات ظریف‌تر و جالب‌تری عاید ما شود. اما آنچه به نظر می‌رسد جای بحث و تأمل بیشتر دارد، موضوع سکوت در نمایش‌های رادیویی است که می‌تواند پیشنهادی برای مطالعات دیگران باشد. همچنین مقوله موسیقی نیز در نمایش رادیویی با توجه به اهمیتی که دارد باید موشکافانه‌تر و دقیق‌تر بررسی شود، به خصوص کسانی که در زمینه موسیقی صاحب‌نظرند با بررسی بیشتر آن در نمایش رادیویی، می‌توانند درهای ناگشوده را بر منتقدان این هنر پنهان بگشایند.

منابع:

- اسلین، مارتین (۱۳۸۲). دنیای درام. (مترجم محمد شهاب). تهران: هرمس.
- الام، کر (۱۳۸۳). نشانه‌شناسی تئاتر و درام. فرزاد سجودی.
- خجسته، حسن (۱۳۸۱). درآمدی بر جامعه‌شناسی رادیو. تهران: تحقیق و توسعه صدا.
- سجودی، فرزاد (۱۳۸۲). نشانه‌شناسی کاربرد. تهران: قصه.
- سجودی، فرزاد. درآمدی بر نشانه‌شناسی رادیو. مقاله چاپ‌شده در کتاب زبان و رسانه. تهران: تحقیق و توسعه صدا.
- سرمد، زهرا، بلازگان، عباس و حجازی، الهه (۱۳۷۷). روش‌های تحقیق در علوم رفتاری. تهران: آگاه.
- فرهادی، اصغر (۱۳۷۸). مواجهه کارگردان پادیاالوگ یا نگاره ویژه بر آثار ژانرالیستی و سبستم استانیسلاوسکی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده هنر دانشگاه تربیت معلم.
- کریسل، آندرو (۱۳۸۱). درک رادیو. (مترجم معصومه عسّام). تهران: تحقیق و توسعه صدا.
- مفسین افشار، امیرحسین (۱۳۸۱). اصول نمایشنامه‌نویسی رادیویی. تهران: تحقیق و توسعه صدا.
- نادری، عزت‌الله و سیف نراقی، مریم (۱۳۸۰). روش‌های تحقیق و چگونگی روش‌های آن در علوم انسانی با تأکید بر علوم تربیتی. تهران: بدر.
- نکو روح، حسن (۱۳۶۹). سیاست در نمایش رادیویی آلمان. شیراز: دانشگاه شیراز.